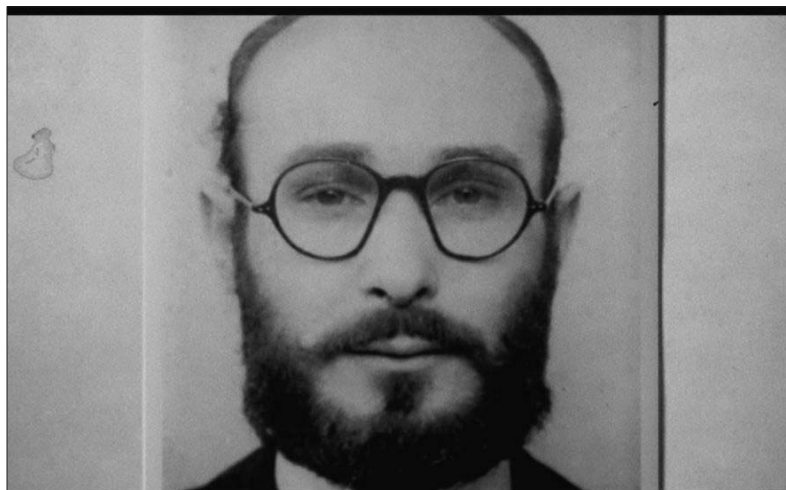

Garbo, el espía

2009, d'Edmon Roch

Sinopsi

Documental sobre espies i agents dobles, sobre secrets i mentides, sobre memòria i oblit de fragments de pel·lícules de Hollywood, material d'arxiu, entrevistes i efectes digitals. Joan Pujol, gerent d'una granja de pollastres i conserge d'hotel, acaba sent agent doble i un element clau en l'esdevenir de la Segona Guerra Mundial.

Fitxa tècnica

Direcció Edmon Roch
Guió Edmon Roch,
Isaki Lacuesta
i Maria Hervera
Fotografia Bet Rourich
Música Fernando Velázquez
Muntatge Alexander Adams
Producció Edmon Roch
Nationalitat Espanya (2009)
Durada 89 minuts

El director Edmon Roch

Edmon Roch és periodista i llicenciat en Història de l'Art. Ha escrit, dirigit i produït cinc curtmetratges. El 2008 va publicar el llibre *Películas clave del cine bélico* (Ed. Ma Non Troppo). *Garbo: El espía* és el seu primer llargmetratge com a director.

Entrevista

—¿Se ha sentido cómodo detrás de la cámara?

—Mucho. Como productor siempre pienso en quién puede ser el mejor director para explicar una historia. Con *Garbo* pensé que no había nadie que pudiera hacerlo de una forma que yo no pudiera. Además, la historia es tan extraordinaria que para un director es como un caramelo.

—El material daba para la ficción, ¿por qué optó por el documental?

—Los hechos son tan increíbles que necesitan el formato documental para ser verosímiles, sino parecerían inventados por un guionista con una imaginación desbordada. Y el verdadero guionista es el propio Joan Pujol que escribió su vida, se inventó 27 personajes y, además, los interpretó. Lo hizo tan bien que el alto mando alemán se lo creyó. A partir de aquí, no hay nada que añadir solo explicar lo que ocurrió.

—Pero no es un documental clásico.

—Es un documental porque todo lo que explica es cierto y porque no hay actores interpretando, todo es material de época y de archivo. Yo la veo más bien como una comedia de espías que tiene como referentes a *Agárrame si puedes*, de Steven Spielberg, y *El tercer hombre*, de Carol Reed.

—¿Cómo alguien sin formación se convierte en el mejor agente de la Segunda Guerra Mundial?

—Con una mezcla de ingenuidad, invención y aplomo. No tener formación jugó a su favor. Se instruyó viendo películas de espías en las que las cosas siempre salen bien. Esa ingenuidad e inconsciencia le ayudaron. La prueba es que ningún agente con formación logró nada semejante.

—¿Por qué le llamaban Garbo?

—Fue el mejor actor del mundo. Interpretaba sus personajes inventados con gran convicción, de hecho esa fue la base de su éxito.

—¿Altruista, aventurero o loco?

Era muchas cosas. Pero sobre todo era una gran persona en defensa de sus ideas. Tuvo la suerte de estar en el lugar y el momento adecuados para ser clave en la estrategia de engaño de los británicos contra los nazis alrededor del desembarco de Normandía, victoria fundamental en la Segunda Guerra Mundial.

—¿Repetirá como director?

Sí, cuando encuentre una historia que me apasione tanto como esta.

Joan Pujol (Garbo)

Joan Pujol Garcia (Barcelona, 14 de febrer de 1912 - Caracas, Veneçuela, 10 d'octubre de 1988), de nom en clau britànic *Garbo* i de nom en clau alemany *Arabel*, va ser un agent doble català que va desenvolupar un paper clau en l'èxit del desembarcament de Normandia al final de la Segona Guerra Mundial.

La informació falsa que Pujol va proporcionar a Alemanya va ajudar a

convèncer Adolf Hitler que l'atac principal seria més tard i en un altre lloc, la qual cosa va ser decisiva per reduir les tropes alemanyes presents a la zona del desembarcament.

Va néixer a Barcelona al si d'una una família burgesa, i va estudiar intern als maristes de Mataró. Al començament de la Guerra Civil espanyola el detenen sense cap motiu, l'ajuden a escapar-se i s'amaga durant dos anys. Finalment, s'allista a l'exèrcit republicà i participa a la batalla de l'Ebre. Acaba passant al bàndol franquista, tot i que va reconèixer que no en subscribia la ideologia.

Acabada la Guerra Civil espanyola es trasllada a Madrid. En començar la Segona Guerra Mundial, per mitjà de les emissions de la BBC, pren consciència del perill del nazisme i de la necessitat de defensar la democràcia i la llibertat. Al voltant de 1940, decideix contribuir al final de la guerra ajudant la Gran Bretanya, únic adversari de l'Alemanya nazi en aquelles dates.

La seva dona va fer el primer intent d'aproximació cap al govern britànic, però aquest últim es va negar a donar-li feina com a espia. Llavors va decidir fer-se espia alemany abans d'oferir-se novament als britànics com a agent doble. Inicialment operava des de Lisboa, i feia creure als alemanys que era a Gran Bretanya. Inventava informes ficticis sobre moviments de vaixells mercants i els aconseguia convèncer que eren unes dades valuoses. Fingia que viatjava per tota Gran Bretanya i els enviava els fulls de despeses segons els preus que obtenia d'una guia de ferrocarrils britànica. Finalment, i amb l'ajut del servei d'espionatge nord-americà, aconseguí oferir els seus serveis a la Intel·ligència Britànica, que aquesta vegada accepta contractar-lo.

Va arribar a Anglaterra la primavera de 1942 i va operar com a agent doble sota l'auspici del Comitè XX (Sistema de la Doble Creu), una iniciativa de la Intel·ligència Britànica basada en la captura d'agents alemanys i la posterior conversió en agents dobles per a tasques de contraespionatge o per a maniobres de desinformació de l'enemic. La seva feina principal va ser la de convèncer els alemanys que havia aconseguit reclutar un gran nombre d'agents a Gran Bretanya, alguns dels quals eren persones molt influents i que tenien una informació valuosa. Inicialment li van assignar el nom clau *Bovril* (com la sopa), però, de seguida, li canvien pel de *Garbo*, en honor a les dots interpretatives del català.

La informació que Pujol enviava als alemanys era inventada pels seus superiors britànics i incloïa una gran part d'esdeveniments autèntics, perquè els informes fossin més convincents. De vegades, s'aconseguia l'efecte desitjat enviant informació genuïna però retardant-ne l'arribada perquè el dany fos mínim.

El treball de desinformació més important de Garbo va ser al voltant del desembarcament de Normandia, i formava part de l'Operació Fortitude, una campanya d'intoxicació informativa que va convèncer Adolf Hitler i molts dels seus col·laboradors que la invasió aliada tindria lloc a l'estret de Calais, a 250 km de Normandia, i que el desembarcament de Normandia era només una maniobra per atreure les tropes alemanyes lluny de Calais. El 6 de juny de 1944 va enviar, només unes hores abans, un missatge xifrat als alemanys que deia: "La flota d'invasió ja ha sortit. L'Operació Normandia ha començat", quan els va arribar, ja era massa tard per moure les tropes.

Finalment, i davant el risc de ser descobert, fabrica la seva pròpia —falsa— detenció per part dels britànics. Després de la guerra, Pujol es va traslladar a Veneçuela, on va viure en l'anonimat. No va ser fins al 1984 que el periodista anglès Nigel West va investigar la història i el va trobar. Fins aquell moment, ni tan sols la seva família ho sabia. Va morir a Caracas el 1988.

Joan Pujol, *Garbo*, té l'honor de ser una de les poques persones condecorades amb medalles de tots dos bàndols: la Creu de Ferro alemanya, atorgada personalment per Hitler, i l'Orde de l'Imperi Britànic.

Comentaris

La tensió que acostumbra a separar els camins de la realitat i ficció alcanza en esta película cotas altíssimes. Porque el Garbo al que alude el títol exercí su profesíon en base a la mentira y ya es para el espectador un reto saber qué es verdad y qué está inventado en el guión que firman Isaki Lacuesta y María Hervera para el excelente (y bipolar) documental. No se trata de retratar la vida de un golfo posmoderno, como suele hacer también en base a la mentira el escritor Chuck Palahniuk (*Asfixia*), ni de hablar de un profesional del engaño engullido por su enfermedad (*El empleo del tiempo*, de Laurent Cantet). Aquí hay un espía cuyas acciones, al menos según documentan los testigos, cambiaron el

curso de la Segunda Guerra Mundial. Y todo forjado en el embuste, convertido en una forma de "supervivencia", como asegura un psiquiatra/testigo del film.

El espectador se sitúa en un cuadrante ciego en lo relativo a la información sobre Joan Pujol, su verdadero nombre, y esa ventana se va abriendo muy gradualmente para arrojar luz sobre su figura. En esa progresiva lluvia de datos, el director Edmon Roch consigue, por momentos, que la película tenga la tensión de un clásico thriller de espías. Cala en nosotros el rostro de Garbo cuando no aparece más que en una confusa foto y nos empapamos de la verdadera identidad de los supuestos testigos (biógrafos, ex espías, doctores, etc.) hacia la mitad del metraje.

Además de su validez como testimonio de una época y de la vida privada de un héroe (con todos sus defectos) anónimo, de su doble lectura como documental con ritmo de ficción, *Garbo* tiene narrativamente otro hallazgo importante. Los diferentes testimonios del film se sustentan, ilustran y alimentan con imágenes de películas bélicas de los dos bandos del conflicto. Es la demostración de que esa tensión entre realidad y ficción, aún con el paso del tiempo, es inevitable. Son aquellas películas de propaganda que obligaban a proyectar en el cine parisino los nazis de *Malditos bastardos*. Con ese material, convenientemente remontado, se puede cambiar el curso de la Historia. Ya lo proponía Quentin Tarantino y, ahora lo reafirma este liberador documental.

Fernando Bernal
(*Cahiers du Cinema – España*)

Lobsang Rampa ha sido, durante años, el modelo de hombre que se reinventó a sí mismo y nos vendió una vida que (aún hoy) falta saber si fue cierta. De Joan Pujol García sabemos que no solo fue un chaquetero, sino que se montó una compleja estructura de espionaje... falsa. Si Edmon Roch hubiese contado su vida a pelo, sin complicarse la vida, como documental televisivo *normal*, ya nos habría enganchado, pero el director acude a la historia del cine y a unos referentes estudiados y milimétricamente colocados para que el juego sea más apasionante. Meter a un mentiroso compulsivo en medio de esta colección de ficciones es divertido y educativo a partes iguales, una manera diferente de enfocar la Historia haciéndola oficialmente entretenida, sugestiva.

Pere Vall - *Fotogramas*

Es demana puntualitat. Es demana als espectadors que desconnectin els telèfons mòbils i qualsevol altre aparell acústic abans de començar la projecció. Gràcies.